

פרק יא

"משפט לעם"

22. השבת אבדה, "דבר המשפט" - גישתו החדשנית של הרב חיים דוד הלוי לחוקי המדינה

כתיבה: הרב אריאל בראלי, מכון משפט לעם
הרב אביה אלבה

השבת אבדה

"דבר המשפט" - גישתו החדשנית של הרב חיים דוד הלוי לחוקי המדינה

רציונל

הרלוונטיות של ההלכה לדורנו באה לידי ביטוי בפסקיו הרבים של הרב חיים דוד הלוי, בספריו, בשו"ת ואף בספרו "דבר המשפט" (שלושה חלקים).

גישתו ההלכתית של הרב חיים דוד הלוי הנה משמעותית לחיי היום-יום של תלמידיו, למן חציית הכביש ועד לענייני משחק כדורגל.

הפעלה זו נועדה להמחיש את גישתו החדשנית של הרב באמצעות הלכות "השבת אבדה", נושא שכל תלמיד נפגש ומתמודד עמו.

בעבר, ההלכה חייבה את המוצא להכריז על המציאה, אם יש בה סימן. בירושלים הייתה "אבן הטוען" שעליה הכריזו על האבדות. כמובן, הדבר מתאים לתקופות קודמות, שבהן הדרך לפרסום ידיעות הייתה שונה, לפני עידן כלי התקשורת המצויים בידינו.

עם הקמת מדינת ישראל נחקק חוק "השבת אבדה". בהפעלה זו נלמד כי לחוק זה יש משמעויות הלכתיות, עד כדי כך שלפי הרב חיים דוד הלוי זצ"ל ישנה חובה למסור את האבדה למשטרת ישראל.

קהל יעד

תלמידי היסודי, חטיבת הביניים והחטיבה העליונה (הנחיות להתאמת הפעילות לגילאים השונים מופיעות לאורך מערך השיעור)

מטרות

1. לשתף את התלמידים בדילמה שעמדה בפני פוסק ההלכה בדורנו.
2. לעודד את התלמידים לעזרה הדדית ולחסד.
3. לעורר בקרב התלמידים רצון להשלים משימות, ולא להסתפק ב"לצאת ידי חובה".

מקורות לעיון

1. תפקידה ומעמדה של משטרה בהלכה, **עשה לך רב** כרך ה, שאלה מו (נספח 1)
2. דין מציאה במונית, **עשה לך רב** כרך ב, שאלה סו (נספח 3)
3. היכן צריך להכריז, **שו"ת אגרות משה** חושן משפט חלק ב, סימן מה (נספח 4)
4. אתר **איבוד** <http://www.ebood.co.il>

עזרים

- (מיועד לפעילות לכיתות ה' ו' ולחטיבת הביניים בלבד)
- קרטון ביצוע
 - סיכות משרדיות
 - דפים בגודל A5

שלב ד (להלן שתי הצעות לשלב זה, בהתאם לגיל התלמידים)

לכיתות ה', ו' ולחטיבת הביניים

המורה יסכם את הדין על פי פסק ההלכה של הרב חיים דוד הלוי.

מהלך ההפעלה

שלב א - משימה פרטנית

המורה יחלק לתלמידים את נספח 2 ויבקש מהם להשלימו.

שלב ב - סיכום במליאה

המורה יבקש מן המשתתפים לשתף את המליאה בתחושות ובמחשבות בעת שהתגלה להם שאבד להם חפץ חשוב.

המורה יבקש מן המשתתפים לשתף את המליאה בתחושות ובמחשבות בעת שמצאו חפץ שאינו שייך להם.

שלב ג - דיון

המורה יערוך דיון בעניין הכרזה על אבדה בימינו.

שאלות לדיון:

1. מה היא לדעתך הדרך הטובה ביותר להכריז על אבדה בימינו?
2. האם מספיק להכריז במקום המציאה?

להמחשת הדילמה, אפשר להשתמש בסרטון באתר מכון "משפט לעם" בכתובת הבאה:
<http://mishpatlaam.co.il> (תחת הכותרת "פעילויות למוסדות חינוך").

משפט לעם

"כל זה מדין תורה, אבל מצד חוקי המדינה חייב כל מוצא מציאה מכל סוג שהיא אף שאין בה סימן, להחזירו לתחנת המשטרה הקרובה [...] סכום כסף שניתן להניח שבעליו לא התייאשו ממנו, חובה בזמננו להביאו לתחנת המשטרה הקרובה, ובזה מקיים מצוות השבת אבדה כתקנה".

דין מציאה במונית, עשה לך רב כרך ב, שאלה סו
(לתשובה בהרחבה יש לעיין בנספח 3)

חידושו של הרב: על המוצא להעביר את המציאה לידי המשטרה כפי שהחוק דורש, ולא להסתפק בהכרזה במקומות ציבוריים באזור שבו נמצאה האבדה.

הערה: רצוי להדגיש כי ההלכה רלוונטית ומעשית לימינו.

המורה יציג בפני המשתתפים את יחסו של הרב למשטרה ולשוטרים כפי שמובא בנספח 1.

פעילות סיום: הקמת "פינת השבת אבדה"

כדאי לצרף הודעות על מציאות או אבדות, שינוסחו בידי התלמידים.

לחטיבה העליונה

המורה יחלק לתלמידים את שני המקורות הבאים מפוסקי זמננו על חובת ההכרזה ויקרא אותם באוזניהם (המקורות מובאים בצורה מקוצרת; לתשובה בהרחבה יש לעיין בנספחים 3 ו-4).

דין מציאה במונית

עשה לך רב כרך ב, שאלה סו

"כל זה מדין תורה, אבל מצד חוקי המדינה חייב כל מוצא מציאה מכל סוג שהיא, אף שאין בה סימן, להחזירו לתחנת המשטרה הקרובה [...]. סכום כסף שניתן להניח שבעליו לא התיימשו ממנו, חובה בזמננו להביאו לתחנת המשטרה הקרובה ובה מקיים מצוות השבת אבדה כתקנה".

היכן צריך להכריז?

שו"ת אגרות משה חושן משפט

חלק ב סימן מה

"הנה בענין פרסום מודעות להשבת אבדה, מספיק שיתלה מודעות במקומות ציבוריים כגון בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמקומות אחרים שרבים מצויין שם. כמו שבזמן המקדש היה מכריז ב-ג' רגלים בירושלים (בבא מציעא כח, עמוד ב). אין מטריחים את המוצא מלהכריז במקומות שרבים מצויים. ובעיתונים טוב להכריז אבל אינו חייב להוציא הוצאות [לשלם לעיתון על פרסום הודעה]".

לאחר כמה דקות יבקש המנחה מהמשתתפים המעוניינים לסכם את הפסיקה ההלכתית.

שאלות לדיון

1. כיצד אפשר ליישב את שני המקורות?
2. מהי הדרך הטובה ביותר להכריז על אבדה?
3. האם מספיק להכריז במקום המציאה?

להרחבה: ניתן להביא את דברי הרב משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (שם) שמביא שאלה "אף שאי אפשר שהכל ישמעו" (כלומר, כיצד אפשר להסתפק בהכרזה שאינה מגיעה לכל הציבור?). הרב פיינשטיין משיב שחז"ל סומכים על כך שכל מי שאבדה לו אבדה יבוא לשמוע, וגם משתמש בכלל ההלכתי: "חברך - חברא אית ליה", שמשמעותן שאנשים מספרים זה לזה על כך שנמצאה מציאה.

המורה יציג בפני המשתתפים את יחסו של הרב למשטרה ולשוטרים כפי שמובא בנספח ו.

פעילות סיום: המורה יחשוף בפני המשתתפים את אתר **איבוד** ברשת:

<http://www.ebood.co.il>, ויציע לתלמידים להקים "פינה" מעוצבת להשבת אבדה באתר בית הספר.

סיכום

נספח 1: תפקידי המשטרה ומעמדה בהלכה

הרב חיים דוד הלוי זצ"ל היה מפוסקי הדור שהובילו את הגישה ההלכתית המכבדת את מוסדות המדינה ומוקירה אותם, מתוך אמונה כי המדינה היא "אתחלתא דגאולה". גישתו הייתה בבחינת "הישן יתחדש", ובכך הוא הצליח להחיות תחום לימוד משמעותי שנזנח בגלות - מוסדות השלטון בהלכה. לדוגמה, בהרצאה בפני קציניה הבכירים של המשטרה, שנשתמרה בידינו, הוא קבע כי **"בהלכה שמור מקום כבוד רם ונישא למעמד המשטרה"**. במקום אחר הגדיר את חשיבותו של חוק המדינה:

"לתמיהתך, כיצד יש בכוח החוק לעקור איסורי תורה חמורים, דע כי אף שהעניין נראה ממבט הראשון קשה ותמוה, כבר כתבו הגאונים שכאשר השליט הקב"ה את המלכויות בעולמו, השליטן על ממון בני אדם לשלוט בהם כרצונם. ובכן חוקי המלכות יונקים משלטון אלוקי שניתן בידם, וחובתנו להאמין שהכול רצון שמים, כי לב מלכים ביד ה', אל כל אשר יחפוץ יתנו".

מקומה של המשטרה מתבאר על פי דברי הרב חיים דוד הלוי בהרצאה הנ"ל. הרב מציין את תפקידיה של המשטרה על פי ההלכה, ובהם:

"הכוונת הציבור והפרט ופעולותיהם החוקיות, המתבטאת בהשלטת סדר בחברה, והקפדה על ציבור האזרחים לשמירת הסדר והחוק".

חידושו של פסק ההלכה (שהוא אף בניגוד לפוסקים אחרים) הוא קביעתו שבמדינת ישראל יש משמעות הלכתית לחוק ולמשטרה. יש לציין כי הפסק ניתן במקרה שבו נראה כי הכרזה בדרכים הרגילות לא תועיל.

על המשטרה בתקופתנו מוטלים ארבעה תפקידים מרכזיים, וכך הם מוגדרים במינוחים מודרניים בני זמננו:

א. מניעת התפתחות נטיות אנטי חברתיות ופיליות

תפקיד זה צריכה למלא המשטרה בשיתוף פעולה הדוק עם מוסדות חינוך וסעד. למשטרת ישראל יש "מפלגי נוער", שעיקר עיסוקם במניעת התפתחויות שליליות.

ב. ריסון פעילות פלילית

זה שטח פעולתה המובהק של כל משטרה. לשם כך היא פועלת על ידי נוכחות מעשית בשטח, או על ידי הבטחת אפשרות של נוכחות בכל עת אשר תידרש. בתחום זה פועלת בעיקר זרוע הסיור, המרסנת פעילות פלילית.

ג. מעצר עבריינים והכנת כתבי אישום לשם העמדתם לדין

לשם כך קיימת מחלקת חקירות מיוחדת.

ד. הכוונת הציבור והפרט ופעולותיהם החוקיות

תפקיד זה מתבטא בהשלטת סדר בחברה, ובהקפדה על שמירת הסדר והחוק בקרב האזרחים.

מטרת שיחתנו תהיה להיווכח שכל התפקידים הנ"ל של המשטרה מבוארים בהלכה. בהלכה שמור מקום מכובד, רם ונישא למעמד המשטרה כפי שנבאר להלן.

מצוות מינוי שוטרים מבוארת בתורה, במילים: "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך" (דברים טז, יח). דרשו רבותינו: "מנין שמעמידים שופטים בישראל? תלמוד לומר: שופטים תתן. שוטרים לישראל מנין? תלמוד לומר: שוטרים תתן" (סנהדרין טז).

שו"ת עשה לך רב כרך ה, שאלה מו, בעקבות הרצאה בפגישה עם קציניה הבכירים של המשטרה

נספח 2: אנדות

1. האם קרה לך שאיבדת משהו חשוב? מה איבדת?

3. האם קרה לך שמצאת חפץ שאינו שייך לך? מה מצאת?

2. איך חשת כאשר איבדת את החפץ?

4. האם חשבת לא להחזיר את מה שמצאת? ספר על מה חשבת.

למשטרה, ויאמר שמצאו בשעת נסיעה במונית בקו מסוים ביום פלוני בשעה פלונית, ויבוא בעל האבדה למשטרה ויאמר שאיבד סכום כזה במונית וכו' כנ"ל, הרי שיתברר שהוא בעל המעות. וכיוון שאין הבעלים מתייאשים, אם כן המוצא לא זכה.

זאת ועוד, שאפילו בדבר שהבעלים מתייאשים ממנו בוודאי, ומן הדין אין שום חיוב להחזיר, אם גזר המלך או בית דין, חייב להחזיר מכוח "דינא דמלכותא דינא", או מדין "הפקד בית דין הפקר", וכמו שמצאנו לגבי המציל מזוטו של ים ומשלוליתו של נהר, שמן הדין הרי אלו שלו, אפילו הבעל עומד וצווח, אעפ"כ מכח דינא דמלכותא דינא חייב להחזיר (הרמ"א בחושן משפט סי' רנ"ט ס"ז), והוא הדין בנדון דידן.

מובן מאליו שסכום כסף פשוט ביותר, מן הסתם הבעלים מתייאשים מיד, ולא יפנו לתחנת המשטרה לחפשו, וסביר שזכה בו המוצא מיד, אבל סכום כסף שניתן להניח שבעליו לא יתייאשו ממנו, חובה בזמננו להביאו לתחנת המשטרה הסמוכה ביותר, ובזה מקיים מצוות השבת אבדה כתקנה.

נספח 4: היכן צריך להכריז?

שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב, סימן מה

הנה בעניין נתינת מודעות להשבת אבדה, מספיק שישים במקומות ציבוריים כגון בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמקומות אחרים שרבים מצויין שם כגון אצל המעליות (עלעוויטערס) של בתים הגדולים, כמו שבזמן המקדש היה מכריז בג' רגלים בירושלים כדאיתא בב"מ כ"ח ע"ב, אף שאי אפשר שהכל ישמעו סומכין דכל מי שאבד לו אבדה יבוא לשמוע, וגם חברא - חברא אית ליה, אבל אין מטריחין המוצא יותר מלהכריז במקומות שרבים מצויים. ובעיתונים שידוע שקוראין אותם, גם שהוא דבר טוב להכריז שם אבל אינו מחויב להוציא הוצאות ולחייב למאבד לשלמו, וגם יכול המאבד לטעון כי אף על ידי המודעות האחרות היה יודע מי מצא אבדתו.

נספח 3: דין מציאה במונית

שו"ת עשה לך רב כרך ב, שאלה סו:

שאלה: בשעת נסיעה במונית מצאתי בשבתי במושב שאחרי מושב הנהג סכום כסף. היושבים לידי טענו שהנהג זכה מדין "חצרו של אדם קונה לו", ואני טוען שהרי זה כדין השולחני, שמה שנמצא מאחרי השולחן אינו שייך לשולחני. נא להודיעני מה הדין וכו'.

אשיבנו בקצרה הלכה למעשה:

הנה כב' לא דייק היטב בלשונו וצריך לומר "לפני השולחן", והכוונה מקום עמידת בני אדם הבאים שם להחליף מעות (עיין בבבא מציעא כו:), וכך היא לשון ההלכה: "המוצא מעות בחנות וכו' ואם מצאם על התיבה ואצ"ל מתיבה ולחוץ הרי הם של מוצאם" (שו"ע חושן משפט סי' ר"ס, ס"ה). וכך כתב גם בדין שולחני.

וחצרו של חנווני או שולחני אינה קונה לו, משום שלא סמכה דעתו שיוכל לזכות בה, כיוון שרבים נכנסים ויוצאים [...]

מעתה ברור שמקום מציאת הכסף במונית מוכיח בוודאות שאינו שייך לנהג, כדין השולחני הנ"ל, וחצרו אינה קונה לו, שהרי רבים נכנסים ויוצאים לה בכל שעה, וגם הוא אינו יודע, ולפי זה פשוט שזכית במציאה (ועיין עוד בדברי הרמ"א בהג"ה שם) [...]

אלא שסתמת ולא פירשת אם יש במציאה זאת סימן או לאו, היינו אם כסף ממש מצאת, או צרוד כארנק וכדומה. ואם באמת יש בו סימן לא זכית, וחייב הנך להכריז, וכפסק מרן (שם סי' ר"ס, ס"ה) לגבי חנווני ושולחני וה"ה לנדון דידן.

ולבסוף רוצה הנני להזכיר שכל זה מדין תורה, אבל מצד חוקי המדינה חייב כל מוצא מציאה מכל סוג שהיא, אף שאין בה סימן, להחזירו לתחנת המשטרה הקרובה ביותר, וכל מי שאבדה לו אבדה, אפילו סתם סכום כסף שאין בו סימן, פונה הוא למשטרה, ואם שום אדם לא יפנה ולא יבקש אבדתו, תיתננו המשטרה למוצא כעבור זמן מסוים.

ולכן, אף שמדין תורה זכית במציאה, הרי זה מפני שלפי מנהגי הימים ההם, היו הבעלים מתייאשים מאבדה כזאת, וזה טעם ההלכה שמוצא מעות הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתייאשים (כמבואר בבבא מציעא כא.), אבל בזמננו אין הבעלים מתייאשים, ופונים